

[https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-18\(47\)-123-135](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-18(47)-123-135)
УДК 37.034 : 371.13

Соболенко Ольга Іванівна,
завідувач циклової комісії соціальної роботи,
викладач вищої кваліфікаційної категорії
КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий
коледж ім. Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради».
Умань, Україна.
sobolenko_olga@ugpk.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. У статті висвітлено поняття «мораль», «моральність», «етика», «педагогічна етика». Незважаючи на плюралізм, розмежування та еkleктизм сучасних педагогічних концепцій, у ВОЗ економічно розвинутих країн велика увага приділяється розвитку морально-етичних відносин між учасниками навчально-виховного процесу (викладач – студент, викладач – викладач, викладач – адміністрація закладу), права власності, запобігання та попередження расової, національної, етнічної, релігійної, вікової та гендерної дискримінації. Викладачі готуються на принципах рівноправності всіх народів та забезпечення діалогу їхніх культур, уміння долати конфліктні ситуації, формування толерантного ставлення до расових, етнічних та культурних відмінностей. Розвиток професійної етики викладача є міждисциплінарним процесом, який пронизує зміст усіх дисциплін навчального плану, методи і стратегії навчання та морально-етичні відносини між усіма учасниками освітнього процесу. Результати аналізу праць учених країн СНД, які досліджували проблему професійно-педагогічної етики, дозволяють стверджувати, що сучасна освіта стає сферою обслуговування, направляючи свої ресурси не на розвиток моральності особистості, а на розвиток формування успішного спеціаліста. У освіті не завжди звертають увагу на те, що виховання чеснот студентів має стимулювати те, що його добробут має збігатися з благополуччям інших, з ким він пов'язаний і взаємодіє. Моральна свідомість сучасної молоді при моделюванні світу орієнтується не на цінності буття, індивідуального людського існування, екзистенційні цінності, а на природні (матеріальні) блага, які є одним із критеріїв життєвого успіху. Натуральні блага можна і потрібно «конвертувати» на

етичну цінність. Таке «конвертація» стає можливою, коли суб'єкт готовий не тільки отримувати добро для себе, а й надавати його іншим. Вирішення цієї проблеми залежить від особистості викладача, який формує моральну свідомість студентів.

Ключові слова: мораль; моральність; етика; педагогічна етика; морально-етичні відносини.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В епоху соціальних потрясінь відбулася зміна ціннісних орієнтацій і переоцінка моральних ідеалів. Це означає, що на практиці засвоюються нові форми життєвої поведінки та взаємин. І від того, які цінності стануть домінуючими, залежить не тільки майбутнє самої людини, а й суспільства в цілому. Сучасний педагог, моральна свідомість якого є дзеркалом суспільної моралі, повинен вміти не тільки оцінити зміни, що відбуваються в суспільстві, а й навчити людей моралі – запропонувати ідеальну модель людських стосунків. Викладач може стати професіоналом лише тоді, коли оволодіє найтоншим інструментом людських стосунків – наукою про мораль.

Етика – філософська наука, що вивчає природу, сутність, походження, розвиток, структуру, функції моралі, її прояви в різних сферах діяльності [1]. Етика як наукова дисципліна також повинна мати специфічний об'єкт і предмет вивчення. Сучасні вчені вважають, що об'єктом етики є мораль [2, с. 5], а предметом – сфера морального вибору людини, вивчення засобів, за допомогою яких він здійснюється [3, с. 15].

Значний внесок у розуміння сутності етики і моралі вніс представник класичної філософії І. Кант. Таким чином, Кант був першим, хто розмежував галузі вивчення етики та психології; визнавав автономію людини як суб'єкта моралі, носія волі, що встановлює загальний закон; проголосив особистість істотою, що має в собі мету (людину неприпустимо вважати засобом реалізації будь-яких завдань, навіть тих, що стосуються загального блага); обґрунтував загальнолюдський характер моралі [4].

На думку сучасних вчених, які займаються дослідженнями в галузі філософії та етики (Р. Апресян, В. Бакштановський, Ю. Согомонов, В. Видищенко, А. Гусейнов, А. Разін, М. Тофтул та ін.) нині зростає важливість прикладної та професійної етики в регулюванні різних видів трудової діяльності, що пов'язано з процесами демократизації суспільства, а також прагненням постійно вдосконалювати професійні стандарти соціально-економічних відносин, які постійно змінюються.

Крім того, етика вирішує ряд соціальних проблем, специфіка яких часто визначається тим, що всі сфери співжиття, опосередковані свідомістю, включаючи політику, економіку, залежать від рішень і вибору людей, ступеня їх добродетності [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення професійної етики в регулюванні різних видів праці було предметом дослідження багатьох вчених у галузі філософії та етики (Т.АболінаОшибка! Источник ссылки не найден.Ошибка! Источник ссылки не найден., Р.Апресян, Л.Архангельський, В.Бакштановський і Ю.Согомонов, В.Видищенко, А.Разін, Р.Хорн та ін.). Концепції та теорії, що розкривають основні філософсько-педагогічні проблеми етики, викладені в працях В.Андрущенка, Є.Гришина, І.Зязюна, С.Клепка, Т.Мішаткіної, В.Писаренко, В.Чернокозової. У працях Н.Молодиченко, Л.Москальової, І.Пальшкової, О.Пономаренко, Н.Сопневої, Л.Хоружої висвітлюються проблеми формування та виховання етичної культури, моральної саморегуляції, моральних якостей майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки. Формування морально-етичного ідеалу особистості, її морально-релігійне виховання знайшли відображення у вітчизняній педагогічній думці таких вчених, як: Н.Год, В.Дьоміна, В.Жуковський, Н.Калита, В.Карагодін, С.Карпенчук, І.Мицишин, О.Потапенко, О.Самойленко, Т.Тхоржевська, Ю.Щербяк.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – формування етики у майбутніх вчителів в процесі професійної підготовки.

Завдання статті передбачають: а) визначення понять «мораль», «моральність», «етика», «педагогічна етика»; б) розглянути проблему етики в сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях; в) формування етичної культури майбутніх учителів у процесі професійної підготовки.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Аналізуючи наукові джерела ми дійшли висновку, що терміни «мораль», «моральність» визначають певну сферу суспільного і особистісного життя, сферу культури.

Мораль – це система норм і принципів поведінки людей по відношенню один до одного і до суспільства. Моральність – це відповідність поведінки людини моральним нормам [6, с. 540].

Моральність – правила, що регулюють поведінку; духовні та щирі

якості, які необхідні людині в суспільстві, а також виконання цих правил поведінки. Мораль – правила моральності, а також сама моральність [7].

Моральність – це об'єктивний аспект вчинків людини, те, ким вона є насправді. Моральність [8]: збігається з традиціями суспільства на даному етапі його розвитку, є соціальною природою людини; об'єднані з політичною свідомістю народу; не пов'язані з волею особи; це подолання людиною свого звичного характеру, підпорядкування особистості інтересам суспільства.

Іншими словами – мораль визначається як сукупність норм, правил поведінки людей, що реалізуються в їхніх діях, а також універсальна форма поведінки людини в суспільстві [9].

Історично етика включає в себе дві вищезазначені частини, відображені в сучасних визначеннях, які фіксують її подвійний статус як «наука про мораль» і «практична філософія». Такі визначення носять «адитивний» характер, тобто є явно несумісні ознаки, які є по суті різними дисциплінами, і лише в силу давньої традиції – об'єднані загальною назвою етики. «Наука про мораль» і «практична філософія» не є різними підрозділами, функціями чи аспектами однієї і тієї ж «етики»; межа між ними визначається критеріями оцінки, за якими проводиться розмежування двох форм свідомості – відповідно пізнавальної та ціннісної.

Більш глибоке тлумачення взаємозв'язку між етикою і мораллю наведено в іншій англійській енциклопедії, де «етика є більш широким поняттям», ніж мораль, і «включає багато з того, чого немає в моралі» [10].

Раціональний сенс цього твердження полягає в тому, що той факт, що історично шляхи етики та моралі з часом розходилися: «етика» (якщо залишити осторонь її вищезгадані додаткові функції, пояснення та описи морального явища) зазвичай означає наука про мораль і практичну філософію, світогляд, тобто захист і проповідь певних позитивних людських цінностей, що позначаються словами «добро», «любов», «щастя» тощо; поняття моралі звужено і конкретизується, так що не все «добре» і «потрібне» має статус морально доброго і необхідного.

Завданням етики традиційно було не лише розкрити й показати сутність тих чи інших моральних понять, а й, насамперед, навчити людей моралі, тобто запропонувати таку ідеальну модель людських відносин, яка б допомогла забезпечити оптимальні моральні умови для досягнення духовного комфорту кожної особистості.

Метою етики є раціональне обґрунтування моралі та виявлення її природи, сутності, місця і значення в розвитку людини і суспільства. Вона

осмислює, узагальнює, систематизує історичні форми моралі, аналізує етичні доктрини, які прагнуть пояснити природу, закономірності розвитку, функції моралі, а також аналізує механізми моральної орієнтації та регулювання, виражені в системі цінностей, норм, принципів, поняття моральної свідомості [11], використання поняття «професійна етика» є виправданим, оскільки підкреслює важливість особливо ретельного розвитку цінностей і норм професії [12].

Говорячи про специфіку професійної етики, А. Гусейнов зазначає, що вона «конкретизує загальні моральні вимоги до унікальності професії і стосується переважно норм, правил поведінки» [13, с. 389].

Педагогічна етика – складова частина етики, яка відображає особливості функціонування моралі (моральності) у педагогічному процесі; наука про різні сторони моральної діяльності педагога. Предметом педагогічної етики є закони моралі у свідомості, поведінці, поглядах і діяльності вчителя [14, с. 396].

Особливо важливий внесок у розробку проблем педагогічної етики зробив Я. Коменський (1592–1670). Його хвилювало, насамперед, те, що не кожен викладач на необхідному рівні гуманності виявив ставлення до дитини. Багато з тих, хто, навчаючи, вміє красиво і художньо говорити з кафедри про добро, справедливість, гідність, здаються учням ангелами небесними, а поза аудиторією, у повсякденному житті нетерплячі, грубі, заздрісні, їхнє слово відходить від справи [15, с. 124].

Педагогічна етика, на думку Я. Коменського, здатна усунути вкрай негативне явище в педагогічному колективі, коли помилка, невдача одного викладача викликає радість, глузування інших. Навпаки, коли всі співпереживають невдачам колег і радіють успіхам кожного, утворюється справжня педагогічна спільнота. Любов до праці, до дітей, спільна мета повертає педагогів в один бік, як намагнічену стрілу: в щасті – до радості, в нещасті – до печалі [15, с. 179]. На думку Я. Коменського, лише на цій основі формується власне єдність у взаєминах між викладачами, між педагогом і учнями. Тоді вони стають одnodумцями.

Формування навчально-етичної діяльності майбутнього вчителя Н. Сопнева визначає як сутність, структуру навчально-етичної діяльності студентів. У дослідженні вчений отримав подальше уточнення визначення: «навчальна діяльність», «етична взаємодія», «готовність до навчально-етичної діяльності» [16].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставленої мети використано теоретичні методи

наукового дослідження: аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми у філософській, соціально-педагогічній та науково-методичній літературі вітчизняних та зарубіжних учених.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

У результаті аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що останнім часом у науково-педагогічних дослідженнях у сфері освіти значна увага приділяється проблемам: формування та виховання етичної культури, моральної саморегуляції, моральних якостей особистості. майбутні вчителі в процесі професійної підготовки; виховання та формування морально-етичних цінностей дітей та молоді, моральне виховання в закладах освіти, формування морально-етичного ідеалу особистості; морально-релігійне виховання особистості в історії педагогіки, формування професійно-етичних якостей майбутніх фахівців тощо.

Аналізуючи розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх вчителів спецдисциплін було визначено, що в педагогічних дослідженнях існує неоднозначне тлумачення поняття професійно-педагогічної етики, значення як професійної, так і педагогічної складових.

Педагог не може стояти поза суспільними інтересами. Важливим елементом чуттєвого рівня структури моральної свідомості особистості викладача є моральні мотиви. «Для реалізації вимог моралі, – пише В. Малахов, – потрібні реальні рушійні сили, які б поєднували ці вимоги зі світом конкретних людських дій і вчинків. Такі рушійні сили – внутрішні, суб'єктивно значущі спонукання до дій – розглядаються як мотиви останнього. Мотив виражає зацікавленість суб'єкта до певної дії і є відповіддю на питання, чому, власне, він це зробив» [17, с. 110–111].

Етика вчителя вищої школи має свої особливості. Вища освіта сьогодні є соціальним інститутом, соціально-державною системою, покликаною однаковою мірою відповідати запитам і очікуванням держави, суспільства та особистості. Важливою особливістю вищої освіти є те, що вона сприяє формуванню соціально зрілої особистості. Такій людині характерна соціальна компетентність: наявність комплексу знань про соціальний світ та його місце в ньому; соціальний інтелект: здатність аналізувати, прогнозувати та регулювати свої соціальні дії; здатність нести моральну відповідальність за життєві та професійні рішення; толерантність як результат діалектичного та плюралістичного світогляду; прагнення до саморозвитку та само актуалізації [18].

Якість навчальної діяльності у вищих освітніх закладах у багатьох

випадках визначається характером міжособистісних стосунків, і особливо характером моральної взаємодії викладача і студента, що включає сукупність різноманітних зв'язків, стосунків, емоційних проявів тощо.

Педагогіка вищої школи характеризується тим, що студент – на відміну від старшокласників – доросла людина з повністю або майже повністю сформованими поглядами, інтересами, переконаннями, як правило, з певним життєвим досвідом, яка добровільно і свідомо обрав певну професійну сферу, в якій він збирається працювати після закінчення навчання. Навчання у ВОЗ суттєво відрізняється від навчальної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах і багато в чому розраховане на високий рівень сумлінності та самостійності студента, побудованого на його інтересі до навчання та намаганні стати кваліфікованим фахівцем. Студент вивчає і знайомиться не тільки з відомими освітніми постулатами, а й з передовими досягненнями у відповідній галузі знань. ВОЗ відрізняється від школи не лише змістом навчання і виховання, модифікацією цих форм, а й тим, що її основне завдання – формування особистості фахівця – визначає особливості взаємодії викладача та студента. Сам факт залучення викладача та студента до спільної професії суттєво сприяє «зняттю» вікового бар'єру, який заважає плідній спільній діяльності [19].

Становлення і розвиток педагогічної етики як галузі наукового знання є метою і завданнями духовно-морального становлення і розвитку особистості, а також професійною і соціальною роллю педагога. Особливість педагогічної моралі полягає в тому, що це сукупність конкретних норм і правил, що визначають моральні якості вчителя, його ставлення до професійних обов'язків і характер взаємин з учнями. Моральна діяльність педагога є найважливішою складовою його професійної діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, етика – це наука, яка досліджує та вивчає мораль у всіх сферах функціонування та вимірах. Використовуючи відповідну систему моральних категорій, вона інтерпретує, обґрунтовує мораль, її норми і правила, часто стимулюючи її розвиток.

На основі аналізу філософської літератури, психолого-педагогічних досліджень як класиків зарубіжної, так і української педагогічної думки, ми робимо висновок, що етика – це філософсько-педагогічна складова духовної культури людини, яка включає норми поведінки, сукупність

моральних правил людини. певного класу, професії, суспільства і реалізує такі основні функції: гносеологічну (пізнавальну), регулятивну, виховну, ціннісно-орієнтовану. Етика як наука виникла і продовжувала розвиватися всередині філософії і розглядалася як моральна або практична філософія. У структурі етики виділяють такі блоки: емпірична (описова) етика; теорія моралі; нормативна етика; прикладна етика (екологічна етика, біоетика, ситуативна етика, професійна етика, етикет); історія моралі та етичних вчень; етика ділового спілкування.

Педагогічна етика як професійна для педагога вивчає особливості педагогічної моралі, специфіку реалізації її загальних засад, розкриває її функції, специфіку, зміст принципів та етичних категорій. Предметом педагогічної етики є закономірності прояву моралі у свідомості, поведінці, поглядах і діяльності вчителя. Крім того, педагогічна етика вивчає природу моральної діяльності вчителя та моральні стосунки в професійному середовищі, розробляє основи педагогічного етикету, що являє собою сукупність конкретних правил спілкування, манери, дрес-коду людей, професійно зайнятих викладанням.

Перспективи подальших досліджень. Подальшого дослідження потребують проблемні питання розвитку етичних цінностей студентів в освітньому просторі, розвитку етичних знань у системі післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] М. Г. Тофтул, *Етика: підручник для вузів*. [Електронний ресурс]. – 2-ге вид., випр., допов. Київ, Україна: Академія, 2011, 440 с. Доступно: <https://academia-pc.com.ua/product/259>
- [2] В. А. Блюмкин, *Этика и жизнь*. Москва, Россия: Политиздат, 1987, 111 с.
- [3] А. В. Разин, *Этика: учебник для вузов*. – 3-е изд., перераб. Москва, Россия: Академ. проект, 2006, 624 с.
- [4] И. Кант, *Сочинения: в 6 т.* Москва, Россия: Мысль, 1965, Т. 4, ч. 1, 544 с.
- [5] А. А. Гусейнов, *Этика и мораль в современном мире», Этическая мысль: современные исследования*. Москва, Россия: Прогресс-Традиция, 2009, с. 5–18.
- [6] *Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел*. Київ, Ірпінь, Україна: Перун, 2002, 1440 с.
- [7] Ожегов С. И. *Словарь русского языка: около 53000 слов*. – Изд. 5-е стереотип. Москва, Россия: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1963,

900 с.

- [8] Л. М. Митина, Н. С. Ефимова, *Интеллектуальная гибкость учителя: психологическое содержание, диагностика, коррекция: учеб. пособие.* Москва, Россия: МПСИ Флинта, 2003, 144 с.
- [9] *Этика деловых отношений: учеб. пособие для вузов / М. М. Крекова, В. В. Соколянский; П. А. Златина, Ред.* Москва, Россия: ИНФРА-М, 2004, 438 с.
- [10] J. Annas, «Ethics and Morality», *Encyclopedia of Ethics*; L. C. Becker and Ch. V. Becker, Ed. Ву, Vol. I, N.Y. L., 2001.
- [11] М. Г. Тофтул, *Етика: навч. посіб.* Київ, Україна: Академвидав, 2006, 416 с.
- [12] В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов, «Профессиональная этика», *Ведомости*; В. И. Бакштановского, Н. Н. Карнаухова, Ред. Тюмень: НИИПЭ, Вып. 14: Этнос среднего класса, с. 154, 1999.
- [13] А. А. Гусейнов, А. А. Гусейнова, *Этика: энциклопед. словарь*; Р. Г. Апресяна, Ред. Москва, Россия: Гардарики, 2001, 671 с.
- [14] Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров, *Словарь по педагогике.* Москва; Ростов н/Д, Россия: Изд. центр «Март», 2005, 448 с.
- [15] Я. А. Коменский, *Избранные педагогические сочинения: в 2 т.* Москва, Россия: Педагогика, 1982, Т. 1, 656 с.
- [16] Н. Б. Сопнева, «Педагогічні умовні формування навчальної етичної діяльності майбутнього вчителя», дис. канд. наук: 13.00.04; Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2003, 196 с.
- [17] В. А. Малахов, *Етика: курс лекцій: навч. посібник.* – 4-те вид. Київ, Україна: Либідь, 2002, 384 с.
- [18] Г. М. Коджаспирова, *Педагогика в схемах, таблицах и опорных конспектах.* Москва, Россия: Айрис-пресс, 2008, 256 с.
- [19] І. В. Зайченко А. А. Каленський, Т. Ф. Мельничук, *Етика викладача вищої школи: навч. посіб.*; І. В. Зайченка, Ред. Київ, Україна: Компринт, 2013, 320 с.

FORMATION OF ETHICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Olga Sobolenko,

head of the cycle commission of social work
teacher of the highest qualification category
KZ "Uman humanitarian and pedagogical professional
college named after Taras Shevchenko
of the Cherkasy Regional Council".
Uman, Ukraine.

sobolenko_olga@ugpk.edu.ua

Abstract. The article covers the concepts of "morality", "morality", "ethics", "pedagogical ethics". Despite the pluralism, delimitation and eclecticism of modern pedagogical concepts, the WHO of economically developed countries pays much attention to the development of moral and ethical relations between participants in the educational process (teacher – student, teacher – teacher, teacher – administration), property rights, prevention and prevention of racial, national, ethnic, religious, age and gender discrimination. Teachers are trained on the principles of equality of all peoples and ensuring the dialogue of their cultures, the ability to overcome conflict situations, the formation of a tolerant attitude to racial, ethnic and cultural differences. The development of professional ethics of a teacher is an interdisciplinary process that permeates the content of all disciplines of the curriculum, methods and strategies of teaching and moral and ethical relations between all participants in the educational process. The results of the analysis of works of scientists of the CIS countries, who studied the problem of professional and pedagogical ethics, allow us to state that modern education becomes a field of service, directing its resources not to the development of morality, but to the formation of a successful specialist. Education does not always pay attention to the fact that the education of students' virtues should stimulate the fact that their well-being should coincide with the well-being of others with whom they are connected and interact. The moral consciousness of modern youth in modeling the world focuses not on the values of for himself, but also to give it to others. The solution to this problem depends on the existence, individual human existence, existential values, but on natural (material) goods, which are one of the criteria of life success. Natural goods can and should be "converted" to ethical value. Such "conversion" becomes possible when the subject is ready not only to receive good personality of the teacher, which forms the moral consciousness of students.

Keywords: morality; morality; ethics; pedagogical ethics; moral and ethical relations.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Соболенко Ольга Ивановна,
заведующая цикловой комиссией социальной работы
преподаватель высшей квалификационной категории
КЗ «Уманский гуманитарно-педагогический
профессиональный колледж им. Т. Г. Шевченко
Черкасского областного совета».
Умань, Украина.
sobolenko_olga@ugpk.edu.ua

Аннотация. В статье отражены понятия «мораль», «нравственность», «этика», «педагогическая этика». Несмотря на плюрализм, разграничение и эклектизм современных педагогических концепций, в ВОЗ экономически развитых стран большое внимание уделяется развитию нравственно-нравственных отношений между участниками учебно-воспитательного процесса (преподаватель – студент, преподаватель – преподаватель, преподаватель – администрация заведения), права собственности, предотвращение и предупреждение расовой, национальной, этнической, религиозной, возрастной и гендерной дискриминации. Преподаватели готовятся на принципах равноправия всех народов и обеспечения диалога их культур, умения преодолевать конфликтные ситуации, формирование толерантного отношения к расовым, этническим и культурным различиям. Развитие профессиональной этики преподавателя является междисциплинарным процессом, пронизывающим содержание всех дисциплин учебного плана, методы и стратегии обучения и морально-нравственные отношения между всеми участниками образовательного процесса. Результаты анализа работ ученых стран СНГ, исследовавших проблему профессионально-педагогической этики, позволяют утверждать, что современное образование становится сферой обслуживания, направляя свои ресурсы не на развитие нравственности личности, а на развитие успешного специалиста. В образовании не всегда обращают внимание на то, что воспитание добродетелей студентов должно стимулировать то, что его благосостояние должно совпадать с благополучием других, с кем оно связано и взаимодействует. Нравственное сознание современной молодежи при моделировании

мира ориентируется не на ценности бытия, индивидуального человеческого существования, экзистенциальные ценности, а на природные (материальные) блага, являющиеся одним из критериев жизненного успеха. Естественные блага можно и нужно «конвертировать» в нравственную ценность. Такая конвертация становится возможной, когда субъект готов не только получать добро для себя, но и предоставлять его другим. Решение этой проблемы зависит от личности преподавателя, формирующего моральное сознание студентов.

Ключевые слова: мораль; нравственность; этика; педагогическая этика; морально-нравственные отношения

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] M. G. Toftul, *Etika: pidruchnik dlya vuziv*. [Elektronnij resurs]. – 2-ge vid., vipr., dopov. Kiiv, Ukraïna: Akademiya, 2011, 440 s. Dostupno: <https://academia-pc.com.ua/product/259>
- [2] V. A. Blyumkin, *Etika i zhizn'*. Moskva, Rossiya: Politizdat, 1987, 111 s.
- [3] A. B. Razin, *Etika: uchebnik dlya vuzov*. – 3-e izd., pererab. Moskva, Rossiya: Akadem. proekt, 2006, 624 s.
- [4] I. Kant, *Sochineniya: v 6 t*. Moskva, Rossiya: Mysl', 1965, T. 4, ch. 1, 544 s.
- [5] A. A. Gusejnov, *Etika i moral' v sovremennom mire», Eticheskaya mysl': sovremennye issledovaniya*. Moskva, Rossiya: Progress-Tradiciya, 2009, s. 5–18.
- [6] *Velykiy tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / V. T. Busel, uklad. i holov. red.* Kyiv, Irpin, Ukraina: Perun, 2002, 1440 s.
- [7] Ozhegov S. I. *Slovar' russkogo yazyka: okolo 53000 slov*. – Izd. 5-e stereotip. Moskva, Rossiya: Gos. izd-vo inostr. i nac. slovarej, 1963, 900 s.
- [8] L. M. Mitina, N. S. Efimova, *Intellectual'naya gibkost' uchitelya: psihologicheskoe sodержanie, diagnostika, korrekciya: ucheb. posobie*. Moskva, Rossiya: MPSI Flinta, 2003, 144 s.
- [9] *Etika delovyh otnoshenij: ucheb. posobie dlya vuzov / M. M. Krekova, V. V. Sokolyanskij; P. A. Zlatina, Red.* Moskva, Rossiya: INFRA-M, 2004, 438 s.
- [10] J. Annas, «Ethics and Morality», *Encyclopedia of Ethics*; L. C. Becker and Ch. B. Becker, Ed. By, Vol. I, N.Y. L., 2001.
- [11] M. H. Toftul, *Etyka: navch. posib.* Kyiv, Ukraina: Akademvydav, 2006, 416 s.
- [12] V. I. Bakshtanovskij, YU. V. Sogomonov, «Professional'naya etika»,

- Vedomosti; V. I. Bakshtanovskogo, N. N. Karnauhova, Red. Tyumen': NIPE, Vyp. 14: Etos srednego klassa, s. 154, 1999.
- [13] A. A. Gusejnov, A. A. Gusejnova, Etika: encikloped. slovar'; R. G. Apresyana, Red. Moskva, Rossiya: Gardariki, 2001, 671 s.
- [14] G. M. Kodzhaspirova, A. YU. Kodzhaspirov, Slovar' po pedagogike. Moskva; Rostov n/D, Rossiya: Izd. centr «Mart», 2005, 448 s.
- [15] YA. A. Komenskij, Izbrannye pedagogicheskie sochineniya: v 2 t. Moskva, Rossiya: Pedagogika, 1982, T. 1, 656 s.
- [16] N. B. Sopnieva, «Pedagogichni umovni formuvannia navchalnoi etychnoi diialnosti maibutnoho vchytelia», dys. kand. nauk: 13.00.04; Kharkivskiy derzh. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kharkiv, 2003, 196 s.
- [17] V. A. Malakhov, Etyka: kurs lektsii: navch. posibnyk. – 4-te vyd. Kyiv, Ukraina: Lybid, 2002, 384 s.
- [18] G. M. Kodzhaspirova, Pedagogika v skhemah, tablicah i opornykh konspektah. Moskva, Rossiya: Ajris-press, 2008, 256 s.
- [19] I. V. Zaichenko A. A. Kalenskiy, T. F. Melnychuk, Etyka vykladacha vyshchoi shkoly: navch. posib.; I. V. Zaichenka, Red. Kyiv, Ukraina: Kompyrnt, 2013, 320 s.

*Стаття надійшла до редакції
12 листопада 2021 року*